

EEN ANDERE BASISCHOOL (3)

Rinse Dijkstra

Uit: Praxisbulletin 9, mei 2004

Vierdelige serie over alternatieven voor een achterhaald schoolsysteem. Aflevering 3: de situatie op dit moment in Nederland. Over zelfsturing, voorbereide leeromgeving en de rol van de leerkracht.

In het tweede artikel van onze zoektocht naar *een andere basisschool* kwamen we – ver van huis – terecht bij de *Pestalozzi-school* in Ecuador. (Zie Praxisbulletin, 21ste jaargang, nummer 8, april 2004.)

We zagen daar dat de leerling met zijn (of haar) eigen behoeften en leerwensen volledig centraal stond en dat er ten behoeve van een optimale ontwikkeling een rijke, ontspannen leeromgeving was voorbereid, vrij van eisen en van actieve gevaren. De rol van de leerkracht was er vooral een van waarnemen, de omgeving aanpassen en reageren op vragen van kinderen. Initiatief van de leerkracht zelf werd tot een minimum beperkt. Maar er waren wel enkele voorbeelden van te zien. Het waren vooral uitnodigingen om ergens aan mee te doen (zoals voorlezen en sieraden maken).

Hoe is de situatie op dit moment in Nederland? Wat is hier de *rol van de leerkracht*? Hoe staat het hier met *zelfsturing van kinderen*? Hoe ziet hier een *voorbereide leeromgeving* eruit? Hoe wordt *ontwikkeling* gevolgd? En wat is de rol van het *curriculum*?

KINDEREN KIEZEN, LEERKRACHTEN NODIGEN UIT

Steeds meer initiatieven

Het aantal scholen in Nederland dat op zoek is naar een goed *alternatief* voor het reguliere onderwijs groeit snel. *Iederwijs* bestaat al weer een aantal jaren en vindt op allerlei plekken navolging. Ook de *landelijke, pedagogische centra* (APS, CPS en KPC) hebben alledrie projecten *Nieuw leren*, waaraan scholen voor basisonderwijs en speciaal basisonderwijs deelnemen.

Als voorbeeld werk ik hier het APS-project *Een andere basisschool* verder uit.

Betekenisvolle leeromgeving

Al in het eerste artikel – zie *Praxisbulletin, 21ste jaargang, nummer 7, maart 2004* – zagen we hoe belangrijk het is dat kinderen invloed hebben op het “hoe”, maar ook op het “wat” van het leren, zodat ze “eigenaar” kunnen zijn van hun eigen leerproces. Alleen dan zijn ze namelijk in de gelegenheid activiteiten te kiezen, die voor hen op dat moment betekenisvol zijn. Dit vraagt om een leeromgeving, die zodanig is voorbereid dat er iets te kiezen valt.

Leerkrachten richten die omgeving – het liefst samen met de kinderen – zodanig in dat die *betekenisvol* is voor kinderen. Maar ook zodanig, dat

de kinderen er *thema's* in tegenkomen, die de leerkracht belangrijk voor hen vindt. Thema's, die hij (of zij) zinvol vindt voor hun ontwikkeling. "(...) een omgeving waarover nagedacht is, waarin voortdurend afstemming plaatsvindt op de opkomende en aanwezige ontwikkelingsbehoefte en waarin zorg is voor de relatie en voor reflectie op het proces." (Drs. J. J. M. Kok, *Talenten transformeren*, Fontys Hogescholen, 2003.)

De omgeving biedt veel mogelijkheden om andere kinderen te ontmoeten en om met andere kinderen samen te werken en te spelen. Die omgeving ziet er niet uit als een klaslokaal met een schoolbord, tafeltjes, stoeltjes en kasten. Dat zal duidelijk zijn. Hoe die omgeving er wél uitziet, zal vooral in het vierde (en tevens laatste) artikel van deze serie aan de orde komen.

Rol van de leerkracht

Het *inrichten* van een leeromgeving is niet de enige taak van de leerkrachten. Hun rol is van uitermate groot belang voor de groei en de ontwikkeling van de kinderen. In het APS-project *Een andere basisschool* is die rol daarom duidelijk veel groter dan in bijvoorbeeld de *Pestalozzi-school*, waarbij we in het tweede artikel op bezoek waren.

Ik noem een drietal zaken met betrekking tot die rol:

- *Kinderen uitnodigen om bepaalde leeractiviteiten te ondernemen*
Zulke uitnodigende activiteiten kunnen verschillende vormen aannemen. Bijvoorbeeld: het demonstreren van materiaal dat in de school aanwezig is, een spannend verhaal vertellen, voorlezen uit een spannend boek, het bouwen van een heel hoge toren, het bijhouden van de temperatuur gedurende een langere periode of het inrichten van een fototentoonstelling over het dorp zoals dat er vijftig jaar geleden uitzag.
Deze *uitnodigende activiteiten* zijn bedoeld om kinderen op het spoor te zetten van activiteiten, waar ze mogelijk niet uit zichzelf opgekomen zouden zijn.
- *In dialoog gaan met een kind*
Een *dialoog* is vooral een *gesprek over het leren*. In zo'n gesprek wordt onderzocht waaraan het kind op dat moment behoefte heeft, wat het nu graag wil leren, wil doen, wil onderzoeken. Kortom: wat nu *betekenisvol* voor hem (of haar) is.
Deze dialoog doet alleen recht aan de kinderen als hun *zelfbeschikking* gerespecteerd wordt en als de leerkracht het gesprek voert vanuit een goede kijk op het kind en zijn (of haar) leren. Zo'n gesprek moet open gevoerd worden, met veel aandacht voor de situatie, de behoeften en de vragen van het kind. De leerkracht moet *écht en actief luisteren* en *gericht zijn op het hier en nu*.
Het *perspectief van het kind* moet centraal staan in het gesprek. Dat wil niet zeggen dat het kind niet geconfronteerd mag worden met opvattingen en verwachtingen van degene met wie hij (of zij) in gesprek is. De leerkracht kijkt namelijk verder dan het hier en nu, weet wat voor de toekomst van het kind belangrijk is, heeft kijk op leer- en ontwikkelingslijnen. Kortom: de leerkracht heeft een

opvatting over wat *zinnig* is voor de verdere ontwikkeling van het kind.

In de dialoog probeert de leerkracht een balans te vinden tussen wat op dat moment betekenisvol voor het kind is en wat hij (of zij) *zinnig* vindt voor de verdere ontwikkeling van het kind. Uiteindelijk neemt het kind echter *zél*f de beslissingen.

- *Een instructie geven*

Tot slot kan een leerkracht kinderen uitnodigen voor een uitleg. (Ook kunnen kinderen *zél*f om een instructie vragen.)

Instructies worden alleen gegeven als blijkt dat daar behoefte aan is. Soms is het een korte uitleg van een paar minuten. Soms een les van een halfuur. En soms een serie van enkele lessen achter elkaar. Instructies kunnen over van alles en nog wat gaan: de werking van de printer, klokkijken, de bediening van de digitale camera, de schrijfwijze van een woord, de werking van de seizoenen, het maken van een gedicht, enzovoort.

Zowel bij de *uitnodigende activiteiten*, als bij de *dialoog* en bij de *instructie* geldt telkens het adagium: *leerkrachten nodigen uit, maar kinderen kiezen zél*f of ze daar op *ingaan* of niet.

Doorkijkje

De Piramide (SBO-school in Arnhem) werkt met zogenoemde *ateliers: voorbereide leeromgevingen*, die uitnodigen tot onderzoeken, knutselen of bijvoorbeeld tot rekenen, wegen en meten.

Shimal, Sarina en Daisie (de namen van de meisjes zijn niet hun echte namen) hebben van blaadjes papier vliegtuigjes gevouwen. Als het rekenatelier begint, melden ze aan juf Evelien dat ze met die vliegtuigjes naar buiten willen. Juf Evelien vindt dat niet echt nodig. Ze vindt dat de kinderen in het atelier moeten blijven. "Ja maar, juf, dan kunnen ze niet echt vliegen. Buiten vliegen ze echt. Binnen vallen ze zo weer op de grond," zegt Sarina. Juf Evelien vraagt dan wat ze eigenlijk van plan zijn met de vliegtuigjes. De meisjes leggen uit dat ze de bordliniaal mee willen nemen en dat ze om de beurt met de vliegtuigjes gaan gooien. "En dan tellen we telkens met de liniaal hoe ver iedereen heeft gegooid en dat schrijven we dan op en dan tellen we aan het eind de punten bij elkaar en dan weten we wie er heeft gewonnen."

Juf Evelien vindt dat wel een aardig plan, maar buiten blijft ze geen goed idee vinden. Dan moeten de meisjes het maar op de gang gaan doen, want daar kun je ook ver gooien. Gewapend met de liniaal en hun vliegtuigjes gaan de meisjes de gang op. Het randje van de deurmat wordt het startpunt voor de wedstrijd.

Shimal heeft een vel papier in drieën verdeeld en er hun namen boven geschreven. Zij gooit als eerste. Het vliegtuigje maakt een korte pirouette in de lucht en valt dan vlak voor haar voeten neer. Shimal legt de bordliniaal tussen de rand van de mat en het vliegtuigje en gaat tellen hoeveel decimetervakjes het vliegtuigje heeft gevlogen. Het zijn er acht. Daarna noteert ze acht kruisjes onder haar naam. Nu mag Daisie. Haar vliegtuigje doet het een stuk beter. Met een sierlijke boog belandt het een eind verderop in de gang. Het meten wordt nu een stukje lastiger. Eén meetlat is niet meer genoeg. De lat moet nu een aantal keren worden verlegd. De meisjes tellen de vakjes (1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10) en verschuiven dan de liniaal. Het tellen begint opnieuw: 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10. Nog steeds zijn ze niet bij het vliegtuigje. Nóg maar weer een keer: 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7. Nu zijn ze

